

KIRGISTAN

OBLICZA TRANSFORMACJI

Redakcja naukowa
Michał Kuryłowicz
Krystian Pachucki-Włosek

Kirgistan – oblicza transformacji

pod redakcją
Joachima Dieca, Anny Jach,
Michała Kuryłowicza i Jana Brodowskiego

Tom 1

KIRGISTAN – oblicza transformacji

POD REDAKCJĄ

MICHAŁA KURYŁOWICZA I KRYSTIANA PACHUCKIEGO-WŁOSKA

Michał Kuryłowicz
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0002-5041-6683>
✉ michal.kurylowicz@uj.edu.pl

Krystian Pachucki-Włosek
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0002-4527-5441>
✉ krystian.pachucki97@gmail.com

© Copyright by individual authors, 2020

Recenzent: prof. dr hab. Grzegorz Mazur

Opracowanie redakcyjne: Marta Kupińska

Projekt okładki: © Ka Klakla

ISBN 978-83-8138-107-9 (druk)
ISBN 978-83-8138-265-6 (on-line, pdf)
<https://doi.org/10.12797/9788381382656>

Na okładce wykorzystano zdjęcie autorstwa E. Żak
(Biszkek, Kirgistan)

Publikacja została dofinansowana ze środków Wydziału Studiów
Międzynarodowych i Politycznych UJ, Instytutu Rosji i Europy
Wschodniej UJ, Instytutu Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

<i>Od redakcji</i>	9
<i>From the Editor</i>	11
Michał Kuryłowicz, Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Wprowadzenie</i>	13

I. Polityka

1. Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Prezydent i egzekutywa we współczesnym Kirgistanie</i>	25
2. Michał Kuryłowicz	
<i>Parlament i ewolucja systemu partyjnego w Kirgistanie po 2010 roku</i>	43
3. Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Oblicze ideowe republiki i polityka historyczna współczesnego Kirgistanu</i>	69

II. Gospodarka

1. Łukasz Rabiasz	
<i>Podstawowe wskaźniki makroekonomiczne Kirgistanu, główne działy gospodarki i polityka ekonomiczna po 2010 roku</i>	85
2. Katarzyna Kosowska	
<i>Kirgistan w pętli energetycznej – problemy z wykorzystaniem potencjału wodnego republiki, tradycyjne i nowe źródła energii</i>	105
3. Patryk Dujka	
<i>Handel międzynarodowy Kirgistanu – najważniejsi partnerzy, kluczowe produkty eksportowe i importowe</i>	123

4. Konstancja Polit
*Migracja zarobkowa z Kirgistanu. Znaczenie gospodarcze
i polityczne kirgiskich gagarbaiterów*143

III. Społeczeństwo

1. Paweł Panasiuk
Panorama społeczna Kirgistanu169
2. Elżbieta Żak
*Tożsamość państwowa czy komunikacja międzykulturowa?
Problemy językowe we współczesnym Kirgistanie*185
3. Daria Saprynskaja, Iwan Sokołowski
Islam w Kirgistanie207
4. Barbara Tomków
*Polityka w zakresie równości płci i pozycja kobiety
we współczesnym Kirgistanie*227
5. Michał Kuryłowicz
Edukacja i polityka edukacyjna współczesnego Kirgistanu245
6. Bartosz Oleszko-Pyka
*Dziennikarstwo internetowe oraz media społecznościowe
w Kirgistanie – znaczenie oraz społeczna odpowiedzialność*.....271

IV. Kirgistan na arenie międzynarodowej

1. Michał Lubina
*Po pierwsze Rosja. Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa
Kirgistanu wobec nowych wyzwań na obszarze eurazjatyckim*287
2. Sebastian Torłop
*„Mała Wielka Gra” – Kirgistan pomiędzy Federacją Rosyjską
a USA w aspekcie militarnym*.....311
3. Paweł Panasiuk
Kirgistan – stosunki z sąsiadami w regionie Azji Centralnej.....329
4. Kinga Osierda
Tureckie soft power w Kirgistanie343

Zakończenie

Elżbieta Żak	
<i>Odwiedziny w „nieucywilizowanej” przestrzeni</i>	361
Biogramy	367
Indeks nazwisk.....	371

3. Handel międzynarodowy Kirgistanu – najważniejsi partnerzy, kluczowe produkty eksportowe i importowe

ABSTRACT

International Trade in Kyrgyzstan

The article presents the strengths and weaknesses of Kyrgyzstan's foreign trade. It shows the development opportunities of the Kyrgyz economy, the country's main trading partners, and how these relations have evolved in recent years. The author presents the main export and import goods of Kyrgyzstan and describes its economy in terms of dependence on specific types of goods or economic partners and their impact on the country's policy through trade.

Keywords: international trade, economy, Kyrgyzstan, China

Резюме

Международные торговые связи Кыргызстана

Статья представляет преимущества и недостатки внешней торговли Кыргызстана. Автор характеризует продукты, которыми торгует Кыргызстан, указывает главных экономических партнеров республики и анализирует возможности развития стоящие перед кыргызской экономикой в этом плане.

Ключевые слова: международная торговля, Кыргызстан, Китай

Wprowadzenie

Kirgistan jako niepodległe państwo jest stosunkowo nowym podmiotem na arenie międzynarodowej. Podobnie jak inne kraje postradzieckie z regionu Azji Centralnej musi sobie radzić z wieloma problemami strukturalnymi, charakterystycznymi dla państw tzw. Globalnego Południa (*Global South*). Jednocześnie zmaga się z trudnościami specyficznymi dla państw byłego Związku Sowieckiego: budową nowej tożsamości, zwłaszcza tożsamości narodowej. Jednakże problemem najbardziej dojmującym z perspektywy obywateli Kirgistanu jest sytuacja gospodarcza kraju. Od 31 sierpnia 1991 roku, kiedy republika proklamowała niepodległość, gospodarka kirgiska zaczęła działać na własny rachunek, co okazało się niezwykle trudne. Spadek PKB *per capita* od 1990 roku do 1995 roku wyniósł około 40% (z 608,95 USD do 364,23 USD) (Bank Światowy, 2019), mimo że jako jedyne państwo w regionie Kirgistan podążał za wytycznymi Międzynarodowego Funduszu Walutowego oraz Banku Światowego (*Kirgistan...*). Od tego czasu obserwowaliśmy stopniowy wzrost PKB *per capita* aż do 1219,82 USD w roku 2017 (OEC, 2019). Liczba ludności tego kraju wynosiła 6,202 mln osób w roku 2017, a wzrost gospodarczy w tym czasie osiągnął 4,6% i utrzymuje się na podobnym poziomie od roku 2014 (Bank Światowy, 2019). Mimo dynamicznego zwiększania się liczby obywateli kraju o około 2% rocznie w ostatnich 5 latach (Bank Światowy, 2019) Kirgistan jest w stanie nadal się rozwijać, nie wpadając w pułapkę „przejadania” wzrostu gospodarczego przez nowe pokolenia, co nie pozwoliłoby odczuć podniesienia jakości życia mieszkańcom.

W niniejszym artykule zostanie przedstawiony zarys gospodarki kirgiskiej oraz bilans handlowy Republiki Kirgistanu. Dalsza część pracy zawiera analizę najważniejszych produktów eksportowych oraz importowych, a także prezentację najistotniejszych partnerów handlowych Biszkeku.

Zarys gospodarczy

Kirgistan jest państwem śródlądowym, o charakterze wybitnie górzystym (93% terytorium kraju zajmują obszary górskie). W związku z tym historycznie wielu mieszkańców tego obszaru zajmowało się hodowlą zwierząt, a jego gospodarka opierała się głównie na rolnictwie i eksporcie wydobywanych w górach dóbr naturalnych, w tym złota. Jeszcze w 2007 roku struktura gospodarcza kraju w dużej mierze opierała się na rolnictwie, które produkowało 26,9% PKB przy zatrudnieniu na poziomie około 34,5% ludności. Oczywiście, w związku ze zmianami systemowymi w gospodarce doszło do zjawiska znanego w transformacyjnych państwach Europy środkowo-wschodniej, a więc znaczącego wzrostu w usługach – do 45,5% PKB. Przemysł natomiast odpowiadał za 16,7% PKB (*Share of Economic Sectors...*, 2019).

Jednakże już 10 lat później struktura gospodarki wyraźnie się zmieniła na niekorzyść rolnictwa. Jedyne 12,3% PKB produkowano w tym sektorze, podczas gdy pracowało w nim 26,7% populacji. Dochodziło do stałego spadku zatrudnienia, który jednak był znacząco niższy niż analogiczny spadek w strukturze PKB (*Trading Economics*, 2019). Wiązało się to z niewielką modernizacją rolnictwa od momentu upadku komunizmu do 2017 roku oraz małą wydajnością z powodu niewystarczającej ilości wody – długotrwałego problemu w kraju. W związku z tym rozwój jest odczuwany na wsi znacząco słabiej niż w miastach, a najbardziej niebezpieczną część mieszkańców wiejskich regionów emigruje, głównie do Rosji lub Kazachstanu (USAID, 2019). Świątełkiem w tunelu wydaje się decyzja parlamentu Kirgistanu, który jako drugi kraj (po Bhutanie) zamierza przejść na produkcję pożywienia w 100% organicznego i ekologicznego. Plan ten zostanie wdrożony w roku 2020, a cel ma zostać osiągnięty w ciągu 10 lat (*Kyrgyzstan to Become 100 Organic...*, 2018). Kosztem rolnictwa wzmocnił się przemysł,

odpowiadający za 26,5% PKB, oraz usługi – z udziałem wynoszącym 50,4% (*Share of Economic Sectors...*, 2019).

Według danych Organizacji Narodów Zjednoczonych (2015) ponad 66% wszystkich kirgiskich firm zatrudnia poniżej 50 pracowników. Pozostała część jest zdominowana przez firmy zatrudniające od 51 do 200 ludzi.

Jest to państwo o niskim dochodzie. Poziom Produktu Krajowego Brutto kraju to 7,565 mld USD, wyrażony *per capita* sytuuje się na poziomie 1219 USD (3733 USD PPP – parytetu siły nabywczej), co sprawia, że Kirgistan znajduje się na 152. miejscu spośród 214 sklasyfikowanych krajów (OEC, 2019).

Szacuje się, że około 30% GDP w 2014 roku pochodziło z przekazów pieniężnych Kirgizów pracujących w Rosji (Sagynbekova, 2017), co w połączeniu z uzależnieniem surowcowym, zwłaszcza w zakresie importu przetworzonej ropy naftowej (Kirgistan importuje 89% zapotrzebowania na ten surowiec) (OEC, 2019), uczestnictwem w Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej oraz inwestycjami rosyjskimi w Kirgistanie wpływa na głębokie uzależnienie ekonomiczne kraju od fluktuacji w gospodarce Rosji. Kolejne 8-10% GDP to dochody pochodzące ze sprzedaży złota, niemal wyłącznie wydobywanego w kopalni Kumtor. Jest ono praktycznie w całości eksportowane do Szwajcarii oraz Wielkiej Brytanii (U.S. Country Commercial Guides, 2018). Kirgistan prowadzi również reeksport towarów z Chin na zachód oraz północ, do krajów Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej. Jego wartość szacuje się nawet na 1/3 PKB kraju (Могилевский, 2012). Według innych danych wywóz sprowadzanych produktów chińskich wynosił 75% całego importu z Chin w 2010 roku, głównymi zaś kierunkami są pozostałe kraje Azji Centralnej, głównie Uzbekistan, Tadżykistan i Kazachstan, a na mniejszą skalę również Rosja i Afganistan (Ide, 2011). Najważniejszym punktem reeksportu tych towarów jest bazar Dordoj, którego roczne obroty Bank Światowy (2009) szacował na 10 mld USD, z czego jedynie 1/4 produktów miała być wytwarza-

na lokalnie. Większość tych towarów była dalej reeksportowana, do Kazachstanu i Uzbekistanu. Chiny są jednocześnie największym obecnie partnerem handlowym Republiki Kirgistanu. Dodatkowo – według obliczeń Amerykańskiego Departamentu Handlu – nieformalny, nieukonstytuowany rynek szacuje się na około 60% PKB całego kraju, a zatem ponad połowę. Wśród największych trudności w utrzymaniu stałego poziomu wzrostu wymienia się korupcję, niską transparentność w biznesie (w tym w systemie podatkowym), trwałe problemy energetyczne (mimo potencjału hydroenergetyki) oraz niską atrakcyjność biznesową (80% wszystkich zagranicznych inwestycji jest lokowane w stolicy – Biszkeku) dla zagranicznych kontrahentów. Wynika to ze stosunkowo małej liczby ludności kraju (co przekłada się na niewielki rynek wewnętrzny) oraz ze słabości przemysłu kirgiskiego, ograniczonego po rozpadzie Związku Radzieckiego. Republika Kirgiska znalazła się obecnie w sytuacji, w której z jednej strony, zalewają ją bardzo tanie produkty z Chin, a z drugiej, jako członek Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej, zobowiązała się znieść cła na konkurencyjne produkty z państw tej wspólnoty. W zaistniałej sytuacji kirgiski przemysł jest osłabiany z dwóch stron, co wpływa na niedużą skalę produkcji przemysłowej w tym kraju. Odbija się to na statystykach handlu międzynarodowego, które są dla Kirgizów od wielu lat ujemne. Kulminacja wspomnianego trendu nastąpiła w roku 2014, kiedy różnica między eksportem a importem była ponad ośmiokrotna, eksport wyniósł wówczas 9,29 mld USD, a import zaledwie 1,09 mld USD, co oznaczało deficyt w handlu zagranicznym na poziomie 8,20 mld USD. Rok później różnica ta nie była tak znaczna, co wynikało jednak ze zmniejszenia importu z Chin, a nie ze wzrostu eksportu (OEC, 2019).

Tabela 1. Bilans handlowy wymiany zagranicznej Kirgistanu

Rok	Całkowita wartość eksportu	Całkowita wartość importu	Bilans handlowy
1995	372 mln USD	518 mln USD	-146 mln USD
2001	428 mln USD	481 mln USD	-53 mln USD
2008	4,91 mld USD	1,33 mld USD	-3,58 mld USD
2014	9,29 mld USD	1,09 mld USD	-8,20 mld USD
2017	5,99 mld USD	1,92 mld USD	-4,07 mld USD

Źródło: *Obroty handlu zagranicznego Kirgistanu wg danych za rok 2017* (OEC, 2019).

Jak widać, Kirgistan w całej swojej historii miał ujemny bilans handlowy. W zależności od okresu potrafił się on znacząco zmniejszyć, jak w roku 2001, a swój pik osiągnął w roku 2014, gdy import produktów z Chin wyniósł aż 56%, można więc w tym przypadku mówić o zalewie produktów z Państwa Środka.

Republika Kirgiska jest obecnie (na rok 2017) 117. importerm na świecie, z wielkością importu 966 USD na mieszkańca, co w regionie daje mu drugie miejsce pod tym względem, zaraz za Kazachstanem. W przypadku eksportu jest to miejsce 133. i wskaźnik 310 USD na mieszkańca, dzięki czemu Kirgistan zajmuje trzecie miejsce w regionie za naftowymi potęgami: Kazachstanem i Turkmenistanem (OEC, 2019).

Tabela 2. Kirgiski eksport

Kraje eksportu	Wartość eksportu	% całości eksportu Kirgistanu
Kazachstan	377 mln USD	20%
Szwajcaria	337 mln USD	18%
Wielka Brytania	319 mln USD	17%
Rosja	269 mln USD	14%
Turcja	162 mln USD	8,4%

Źródło: *Wartość eksportu Kirgistanu w ujęciu partnerów* (OEC, 2019).

Tabela 3. Kirgiski import

Kraje importu	Wartość importu	% całości importu Kirgistanu
Chiny	2,72 mld USD	45%
Rosja	1,36 mld USD	23%
Kazachstan	535 mln USD	8,9%
Turcja	280 mln USD	4,7%
Uzbekistan	160 mln USD	2,7%

Źródło: *Wartość importu Kirgistanu w ujęciu partnerów* (OEC, 2019).

Jeśli spojrzymy na listę siedmiu największych partnerów handlowych Kirgistanu (tab. 2 i 3), zauważymy dodatni bilans w handlu tego kraju jedynie ze Szwajcarią (316,9 mln USD) oraz Wielką Brytanią (303,2 mln USD). Natomiast z pozostałymi państwami jest on ujemny i wynosi z samymi Chinami aż 2,62 mld USD (czyli więcej niż cały eksport Kirgistanu w roku 2017), z Rosją ponad miliard dolarów (1,09 mld USD), z Kazachstanem 157 mln USD oraz z Turcją 115 mln USD. Następne kraje w tym zestawieniu wykazują ten sam, negatywny dla Kirgistanu, trend. Pokazuje to, że obecnie Republika Kirgiska, poza surowcami naturalnymi, nie posiada towarów, w których jej gospodarka mogłaby się specjalizować i produkować je na masową skalę, oraz marek, które byłyby znane poza regionem.

Tabela 4. Główne towary eksportowane przez Kirgistan

Towary	Kraje eksportu towarów	Wartość
złoto	Szwajcaria i Wielka Brytania	712 mln USD
rudy metali szlachetnych	Kazachstan i Chiny	144 mln USD
pozostałe rudy metali	Kazachstan	95,6 mln USD
samoloty i helikoptery	Turcja	78,5 mln USD
suszone rośliny strączkowe	Rosja, Turcja, Iran i Serbia	56,6 mln USD

Towary	Kraje eksportu towarów	Wartość
dzianiny kobiece	Rosja i Kazachstan	44,3 mln USD
masło	Rosja i Kazachstan	11,7 mln USD
skórzane obuwie	Rosja i Kazachstan	10,7 mln USD
rafinowana ropa naftowa	Turcja i Kazachstan	1,1 mln USD

Źródło: *Najważniejsze i wybrane towary eksportowe Kirgistanu* (OEC, 2019).

Najważniejsze produkty eksportowe to kopaliny oraz samoloty i helikoptery. Oprócz ostatniej pozycji wskazanej w tabeli 4, wyraźnie uwidacznia się struktura eksportu oparta na surowcach naturalnych, głównie złocie. Zauważyć tutaj można oczywistą wręcz zależność Kirgistanu od surowców naturalnych, która jest charakterystyczna dla większości państw regionu (np. Turkmenistanu, którego eksport w 85% opiera się na ropie naftowej). Bardzo ważne w strukturze eksportu są również towary wytwarzane ręcznie oraz produkty rolnicze. Jest to droga, którą Kirgistan może podążać w związku ze zmianami klimatycznymi oraz wzrastającym trendem – szczególnie w krajach rozwiniętych – na produkty ekologiczne, organiczne bądź unikatowe. Wydaje się, że rząd kirgiski to zauważył, gdyż zamierza do roku 2030 przejść na całkowicie organiczną produkcję rolną (*Kyrgyzstan to Become 100 Organic...*, 2018).

Tabela 5. Główne towary importowane przez Kirgistan

Towary	Kraje importu towarów	Wartość
Obuwie gumowe	Chiny	740 mln USD
Rafinowana ropa naftowa	Rosja	593 mln USD
Bawełniane tkaniny	Chiny	194 mln USD
Leki	Rosja, Indie, USA i Niemcy	160 mln USD
Kufry i walizki	Chiny	105 mln USD
Oleje z nasion	Rosja i Kazachstan	40,1 mln USD

Towary	Kraje importu towarów	Wartość
Plastikowe pokrywy	Chiny, Rosja i Kazachstan	21,3 mln USD
Winogrona	Uzbekistan i Tadżykistan	9,8 mln USD

Źródło: *Najważniejsze i wybrane towary importowane przez Kirgistan* (OEC, 2019).

Import Kirgistanu jest zdominowany przez trzy typy towarów. Po pierwsze są to produkty codziennego użytku, eksportowane z Chin, które pozwalają na zaopatrzenie się w nie dużej ilości kirgiskich rodzin. Wcześniej były one wytwarzane w niewielkich manufakturach lub przez członków rodziny na potrzeby własne. Obecnie są tak tanie, że często poprzedni tryb ich uzyskiwania nie ma ekonomicznego sensu. Po drugie wśród towarów importowanych ważne miejsce zajmuje rafinowana ropa naftowa, niezbędna do zasilania kirgiskiej gospodarki i gospodarstw domowych, ściągana z Rosji. Na trzeciej pozycji znajdują się wyspecjalizowane produkty sprowadzane z całego świata, jak medykamenty, których Kirgistan nie jest w stanie produkować ze względu na ograniczenia techniczne i patentowe.

Główni partnerzy handlowi Kirgistanu

1. Chiny

Największym partnerem handlowym Kirgistanu są Chiny. Eksport do tego kraju wynosi jednak zaledwie 101 mln USD, co przy imporcie na poziomie 2,72 mld USD stanowi niewielką liczbę i daje ujemny bilans handlowy w wysokości 2,62 mld USD (OEC, 2019). Ta kwota jest większa niż dochód z eksportu Kirgistanu w ujęciu rocznym, co świadczy o ogromnym znaczeniu ekonomicznym tej relacji i wpływa również na inne pola współpracy, w tym polityczne. Zdecydowana większość handlu odbywa się przez dwa przejścia graniczne: Irkeshtam, które jest częściej wykorzystywane

w przypadku transportu towarów z Chin, oraz wysokogórskie przejście w pobliżu przełęczy Torugart (Bank Światowy, 2019).

Chińczycy na dużą skalę inwestują w poprawę infrastruktury drogowej Kirgistanu, w związku z rozwojem koncepcji Belt and Road (Jeden Pas i Jedna Droga). Spośród największych projektów można wymienić cztery sfinansowane przez Chiny na kwotę 1,3 mld USD w ramach projektu dróg CAREC (Central Asia Regional Economic Cooperation). Ich celem była poprawa połączeń z ChRL, południowo-wschodnią Azją oraz Europą. Dodatkowo zainwestowano prawie 1 mld USD w modernizację przesyłu energii elektrycznej, co ma umożliwić w przyszłości jej eksport z Kirgistanu do krajów Azji Południowej (Senevirante, 2019).

Spośród towarów, które Kirgistan eksportuje do Chin, największą rolę odgrywają rudy metali szlachetnych o wartości 35 mln USD (35% całego eksportu do Chin), tytoń o wartości 21,5 mln USD (21%) oraz skóry zwierzęce o wartości 10,5 mln USD (10%).

Pozostałe produkty, takie jak rafinowana ropa naftowa, maszyny czy bawełna, mają marginalne znaczenie i nie przekraczają 10% eksportu.

W przeciwieństwie do eksportu import Kirgistanu obejmuje ogromną ilość dóbr z Chin, spośród których najważniejsze to obuwie oraz konfekcja. Łączny import tych produktów opiewa na kwotę ponad 900 mln USD, co stanowi 34% wartości wszystkich towarów sprowadzanych z Chin.

Wartość pozostałych importowanych produktów, takich jak syntetyczne ubrania, sprzęt do nadawania – używany przez wojsko, telewizję oraz radio – czy ceramika, jest liczona w dziesiątkach milionów dolarów, ale w skali procentowej handlu ma mniejsze znaczenie.

Nietrudno zauważyć, że Kirgistan jest dla Państwa Środka marginalnym partnerem handlowym i odgrywa co najwyżej rolę zaplecza surowcowego oraz dostawcy towarów luksusowych i trudno dostępnych w Chinach. Natomiast ChRL jest dla Republi-

ki Kirgiskiej najważniejszym partnerem handlowym, co sprawia, że Kirgistan pozostaje w znacznym stopniu uzależniony nie tylko od koniunktury gospodarczej, ale również politycznej w Państwie Środka. ChRL poszukuje nowych rynków zbytu dla własnych towarów oraz stara się rozwijać swoje zachodnie rubieże, prowincję Xinjiang, która wyraźnie odstaje poziomem życia od obszarów położonych na wschodnim wybrzeżu. Ma to tym żywotniejsze znaczenie, że Xinjiang jest zamieszkiwany przez mniejszość Ujgurów, która władzom w Pekinie sprawia ogromne problemy, włącznie z zamachami terrorystycznymi. Według źródeł agencji Al Jazeera (*China Says 13 000 „Terrorists”...*, 2019) do 2014 roku aresztowano tam do 13 000 „terrorystów”. Poprzez podniesienie poziomu życia Chińczycy chcą osłabić radykalizm mieszkańców autonomicznej prowincji. Handel z państwami Azji Centralnej, również z Kirgistanem, oraz rozwój koncepcji Belt and Road mogą w tym pomóc. Ważne dla Chin jest również budowanie tzw. *soft power*, czyli wzmacniania pozytywnego obrazu ChRL na świecie, oraz promowanie chińskiego języka oraz własnej kultury poza granicami kraju.

Z kolei Kirgistan stara się zachować w tej sytuacji niezależność, co jest tym trudniejsze, im większa jest różnica w bilansie handlowym między oboma krajami. Bliskość tak dużego partnera jak Chiny niewątpliwie stymuluje gospodarczy wzrost Republiki Kirgiskiej. Najważniejsze jednak jest nie to, jak wielkie są profity Kirgistanu z handlu z ChRL, ale to jak zgromadzone w ten sposób środki finansowe zostaną wydane. Według szacunków Azjatyckiego Banku Rozwoju (Asian Development Bank, 2017a) kraje Azji Centralnej muszą inwestować prawie 8% PKB, lub 38 mld USD rocznie, żeby utrzymać swój potencjał do rozwoju. Pieniądze te powinny być wydane na rozwój infrastruktury oraz dostosowanie się do zmian klimatycznych. Dla Kirgistanu, który nie posiada ogromnych rezerw surowców naturalnych oraz polega w dużej mierze na przekazach pieniężnych od migrantów zarobkowych,

jest to kwota niemożliwa do wygospodarowania bez pomocy z zewnątrz. Tymczasem głównym kredytodawcą tej republiki pozostają Chiny, co prowadzi do spirali zadłużenia Biszkeku względem Pekinu (*Kyrgyzstan Asks China for Grant...*, 2019).

Zadłużenie zagraniczne Kirgistanu według danych za rok 2016 wynosi 125,2% PKB, co przewyższa analogiczne dane dla sąsiada tej republiki – Tadżykistanu (59,7% PKB). Tak wysoki poziom długu jest poważnym zagrożeniem z punktu widzenia władz w Biszkeku i w przypadku złej alokacji zasobów, pożyczonych środków, czeka je bolesna, ekonomiczna weryfikacja (Bhutia, 2018). Roman Mogilevskii (2012) wskazywał z kolei, że nieuniknione było, iż w najbliższym czasie Chiny staną się największym pożyczkodawcą Kirgistanu. W 2019 roku kirgiski rząd poprosił ChRL o „mniej pożyczania, a więcej dawania” w postaci grantów na rozbudowę infrastruktury oraz przemysłu (*Kyrgyzstan Asks China for Grant...*, 2019). Sytuacji rosnącej zależności kredytowej Republiki Kirgiskiej od Chin nie poprawia wzrost, dotąd skrywanych, nastrojów sinofobicznych (Ide, 2011).

Już w 2011 roku przeprowadzono ankietę na reprezentatywnej grupie obywateli Kirgistanu, w której pytano, który z wymienionych krajów traktują jako partnera, a który jako zagrożenie, zarówno polityczne, jak i ekonomiczne. Chiny uplasowały się na trzecim miejscu za Uzbekistanem oraz Stanami Zjednoczonymi w kategorii zagrożenie dla kraju (w ten sposób Państwo Środka określiło 31% Kirgizów). Jako głównych partnerów Kirgizi wymienili Japonię, UE, Turcję, Kazachstan oraz Rosję (tę ostatnią aż 94% ankietowanych uznało za partnera, jedynie 2% za zagrożenie). Od tego czasu nastroje negatywne wobec Chin jedynie się pogłębiły, czego dowodem są coraz częstsze wystąpienia antychińskie. Zamieszki w Biszkeku organizuje grupa Kyrk-Choro, która domaga się intensyfikacji inspekcji w miejscach pracy zatrudniających Chińczyków, nieprzyznawania kirgiskiego obywatelstwa nikomu poza etnicznymi Kirgizami oraz przeprowadzenia rządowego audytu w sprawie

wykorzystania chińskich pożyczek (*Kyrgyzstan: Another week...*, 2019). Prezydent Sooronbaj Dżeenbekow w wypowiedzi z 9 stycznia 2019 roku zdecydował się na konfrontację z tymi żądaniem, ale już tydzień później zaproponował ugodowe rozwiązanie i realizację niektórych postulatów. Przedstawiciele organizacji Kyrk-Choro mówili o setkach tysięcy chińskich robotników, co wydaje się liczbą przesadzoną. Według statystyk Ministerstwa Spraw Zagranicznych Kirgistanu (2019) w 2018 roku wydano 7210 rocznych wiz pracowniczych obywatelom chińskim, a rok wcześniej 6307. Większy skok zanotowano, jeżeli chodzi o krótkoterminowe wizy turystyczne oraz biznesowe (w 2017 roku – 6000, a w 2018 już 16 600). Jak powiedział minister: „Mówienie o dziesiątkach tysięcy Chińczyków przebywających w naszym kraju przez dłuższy czas nie ma pokrycia w rzeczywistości” (*Kyrgyzstan: Another week...*, 2019). Uspokajające wypowiedzi polityków nie wpływają jednak na niwelowanie antychińskich nastrojów w społeczeństwie, a relacje z Xinjiangiem, gdzie żyje wielu etnicznych Kirgizów, nie pomagają w tej sytuacji. Telewizja Al-Jazeera (*China Says 13 000 „Terrorists”...*, 2019) stale donosi o utrudnianiu mieszkańcom tej prowincji przemieszczania się po kraju, jak również odwiedzania krewnych w Kirgistanie.

Przywódcy obu krajów oficjalnie deklarują przyjazne relacje, a partnerstwo strategiczne zostało ogłoszone 6 czerwca 2018 roku w Pekinie. Skala inwestycji Chińczyków jest szeroka i planowane są kolejne projekty infrastrukturalne, żeby połączyć Kirgistan w ramach projektu Jednego Pasa i Jednej Drogi. Wydaje się zatem, że wpływ Chin będzie się tylko zwiększał, a jedyna szansa małej Republiki Kirgiskiej w tej niesymetrycznej relacji leży w umiejętnym prowadzeniu polityki w tle rozgrywek między chińskim „smokiem” i rosyjskim „niedźwiedziem”. Tak skomplikowana gra polityczno-ekonomiczna jest nowością dla Kirgizów. Mogliby oni czerpać z mądrości Korei, o której zwykle się mówi, że jest „krewetką pomiędzy wielorybami”.

2. Rosja

Kirgistan jest niepodległym państwem dopiero od 1991 roku. Wcześniej był wpisany w strukturę gospodarczą Imperium Rosyjskiego, następnie zaś Związku Radzieckiego. Nie pozostaje to bez wpływu na dzisiejsze relacje handlowe pomiędzy oboma krajami, przede wszystkim zaś zwiększa zakres wpływu politycznego i kulturowego Rosji w Kirgistanie. Moskwa jest drugim największym partnerem handlowym Biszkeku. Eksport do tego kraju wynosi 269 mln USD, zaś import – 1,36 mld USD. Daje to ujemny bilans handlowy na poziomie 1,091 mld USD.

Kirgizi eksportują do Rosji szeroki wachlarz produktów, z których największe znaczenie ma konfekcja (52,3 mln USD, czyli prawie 20% wartości eksportu) oraz metale (niemal 7% eksportu).

Najważniejszymi towarami importowanymi z Rosji są surowce energetyczne, zwłaszcza rafinowana ropa naftowa, którą Kirgistan sprowadza za ponad 500 mln USD, a to przekłada się na niemal 40% wartości całego importu z Federacji Rosyjskiej (OEC, 2019).

Rosjanie, którzy mają ogromny wpływ zarówno polityczny, kulturalny, jak i ekonomiczny w tym państwie, starają się go oczywiście zachować, natomiast z racji własnych problemów gospodarczych nie zawsze są w stanie sprostać roli lidera. Wydaje się również, że Republika Kirgiska nie jest dla Rosji istotnym miejscem z punktu widzenia ochrony interesów czy zwrotu ekonomicznego inwestycji, tak ważnego z powodu wydatków na zbrojenia czy interwencję na Krymie. Kirgistan natomiast, nawet w zestawieniu z sąsiednim Kazachstanem, jest bardziej otwarty na wszelkie inwestycje ze strony Rosji oraz na inicjatywy integracyjne, takie jak Euroazjatycka Unia Gospodarcza. Również ludność tej republiki, o czym była już mowa powyżej, uznaje Federację za partnera, a nie za zagrożenie. Relacja ta może się okazać tym ważniejsza dla kirgiskiego rządu, im większe niebezpieczeństwo długu będzie się pojawiać ze strony chińskiej.

Podobnie jak w przypadku relacji z Chinami, największym problemem jest ryzyko zwaszalizowania Kirgistanu i uprzedmiotowienie kraju. Nie należy zapominać, że ponad 1/3 PKB Republiki Kirgiskiej pochodzi z przekazów pieniężnych Kirgizów zarabiających swoje pieniądze w Rosji, zatem Moskwa posiada dodatkowo możliwości wpływu na kirgiską gospodarkę.

Według danych z roku 2018 wymiana handlowa między oboma krajami wzrosła o około 17% rok do roku, co ujawnia spore możliwości dalszego pogłębiania współpracy między państwami. Oba podmioty są zaangażowane w tę relację i, o ile sytuacja gospodarcza Rosji pozwoli na zacieśnianie stosunków handlowych, Kirgistan z pewnością będzie chciał korzystną wymianę z Moskwą równoważyć uzależnieniem od Pekinu.

3. Kazachstan

Republika Kirgiska dzieli z Kazachstanem najdłuższą granicę, o długości 1212 km, ponadto północny sąsiad jest trzecim największym partnerem handlowym tego kraju. Eksport do Kazachstanu wynosi 377 mln USD, zaś import – 535 mln USD, co daje ujemny bilans handlowy na poziomie 158 mln USD. Powiązania obu krajów są szczególnie ważne na północy Kirgistanu, która jest połączona gospodarczo z południową częścią Kazachstanu. Dobrym przykładem jest tutaj miasto Tałas, któremu niemalże wszystkie usługi zapewnia kazachskie miasto Taraz (Ide, 2011).

Głównymi towarami eksportowymi Kirgistanu w 2017 roku były tu surowce naturalne, a więc rudy metali szlachetnych o wartości 109 mln USD, które stanowią 29% eksportu, oraz rudy innych metali o wartości 94,9 mln USD z 25-procentową wartością eksportu do Kazachstanu (OEC, 2019).

W przypadku towarów importowanych występuje duża różnorodność. Kirgistan sprowadza zarówno ropę naftową (49,4 mln USD, czyli ponad 9% importu), jak i produkty rolne: tytoń (8% wartości importu z Kazachstanu) czy pszenicę (7% wartości importu).

W 2011 roku doszło do implementacji projektu w wysokości 100 mln USD przeznaczonego na rozwój kirgiskiej gospodarki, w całości sfinansowanego przez Kazachstan. Kraj ten jest wysoko oceniany przez Kirgizów, którzy upatrują w nim swojego bliskiego partnera. Z punktu widzenia Kazachstanu południowy sąsiad jest dobrym miejscem do inwestowania, z racji znajomości tamtejszej specyfiki prowadzenia biznesu czy bliskości kulturowej obu narodów. Z kolei Kirgistan potrzebuje zagranicznych inwestycji, szczególnie w sektorze przemysłu. Jako że oba kraje należą do Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej, wszelkie bariery gospodarcze są znacznie ograniczone, co również przyspiesza wzrost handlu między tymi państwami.

Kazachowie bardzo mocno inwestują w sektor wydobywczy zasobów naturalnych w Kirgistanie. Problemem Kirgizów jest to, że środki finansowe są przeznaczane głównie na wydobycie, a nie dalszą obróbkę surowców na miejscu. Takie działania sprawiają, że sektor, który mógłby wygenerować rozwój zaawansowanego przemysłu, wpłynąć na zwiększenie potencjału naukowo-technicznego gospodarki kirgiskiej, pozostaje niewykorzystany. Utrudnia to budowanie klasy średniej w kraju, a ludzie wykształceni na kirgiskich uniwersytetach mają ograniczone możliwości rozwoju i często muszą wyjeżdżać, by realizować się zawodowo (Асангулова, 2017). Potencjał intelektualny kraju jest w tej sytuacji drenowany przez sąsiadów, młodzież bowiem opuszcza kraj i często wykonuje na emigracji najmniej odpowiedzialne prace.

W handlu zagranicznym Kirgistanu wyraźnie można zauważyć coraz większą rolę wschodniego sąsiada, czyli Chin. Ten trend w przyszłości powinien się jedynie umacniać, w związku z rozwojem koncepcji Jednego Pasa i Jednej Drogi. Chiny w Azji Środkowej odgrywają coraz większą rolę, kosztem Rosji, która w najbliższej

przyszłości może nie być w stanie utrzymywać swoich wpływów w regionie. Z tego powodu bilans handlowy znacząco się nie zmieni, natomiast istnieje ryzyko, że różnica między eksportem i importem będzie się zwiększać na niekorzyść Kirgistanu, szczególnie w latach kryzysu. Jeżeli inwestycje infrastrukturalne nie osiągną oczekiwanej przez rząd stopy zwrotu, nastąpią kolejne kłopoty finansowe i zaciskanie się pętli długu, którą będą mogli wykorzystać pożyczkodawcy. Przy obecnym poziomie zadłużenia będzie to oznaczało duże ustępstwa w relacjach z sąsiadami, szczególnie z ChRL. Bardzo ważne wydaje się również stworzenie infrastruktury pozwalającej rafinować ropę naftową, co pozwoliłoby się uniezależnić od dostaw z zewnątrz. Spory potencjał ma również bazar Dordoj, który mógłby się stać regionalnym hubem handlowo-transportowym i generować większe zyski dla rządu. Dodatkowych pieniędzy potrzeba na rozwój rolnictwa – na technologiczne unowocześnienie kirgiskiej wsi, która cierpi z powodu poważnych problemów strukturalnych i zaczyna się wyludniać. Jednakże perspektywa klimatyczna i rozpowszechnianie się w krajach rozwiniętych mody na ekologiczną i organiczną żywność oraz produkty unikatowe – tworzone ręcznie przez wysokiej klasy rzemieślników – są szansą, którą Kirgistan zdaje się dostrzegać i, miejmy nadzieję, wykorzysta ją w najbliższych latach.

Bibliografia

Źródła internetowe

- Asian Development Bank, 2017a, *Asia Infrastructure Needs Exceed \$1.7 Trillion Per Year, Double Previous Estimates*, online: <https://www.adb.org/news/asia-infrastructure-needs-exceed-17-trillion-year-double-previous-estimates> – 18 III 2019.
- Asian Development Bank, 2017b, *Country Partnership Strategy. Kyrgyz Republic, 2013-2017*, online: <https://www.adb.org/sites/default/files/linked-documents/cps-kgz-2013-2017-oth-05.pdf> – 16 III 2019.

- Bank Światowy, 2009, *Bazaars and Trade Integration in CAREC Countries*, online: <http://documents.worldbank.org/curated/en/127141468242390723/pdf/504340ESW0WHIT1BazaarsFinal1P112452.pdf> – 20 III 2019.
- Bank Światowy, 2019, *Kyrgyz Republic*, online: <https://data.worldbank.org/country/kyrgyz-republic> – 20 III 2019.
- Bhutia S., 2018, *Unpacking Debt in Kyrgyzstan and Tajikistan*, online: <https://eurasianet.org/unpacking-debt-in-kyrgyzstan-and-tajikistan> – 19 III 2019.
- Bhutia S., 2019, *Data Show Kyrgyzstan Weathering Debt Load*, online: <https://eurasianet.org/data-show-kyrgyzstan-weathering-debt-load#:~:targetText=True%2C%20Kyrgyzstan%20has%20even%20more,the%20end%20of%20March%202019> – 17 III 2019.
- China Says 13 000 „Terrorists” Arrested in Xinjiang since 2014*, 2019, „Al-Jazeera”, online: <https://www.aljazeera.com/news/2019/03/china-13000-terrorists-arrested-xinjiang-2014-190318045455341.html> – 18 III 2019.
- Ide S.C., 2011, *Kyrgyzstan and China. Kyrgyz Views on a Giant Neighbor*, Northwestern University, online: <https://www.files.ethz.ch/isn/146235/Kyrgyz-China%20Relations.pdf> – 18 III 2019.
- Institute for a War and Peace Reporting, 2019, *Explaining China in Kyrgyzstan*, online: <https://iwpr.net/global-voices/explaining-china-kyrgyzstan> – 30 XII 2019.
- International Institute for Applied Systems Analysis, 2018, *Industrial Development of Kyrgyzstan. Trade Opportunities, Export Potential and the Role of Economic Integration Processes*, online: <http://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/15499/1/WP-18-012.pdf> – 17 III 2019.
- Kerimkhanov A., 2018, *Kazakhstan, Kyrgyzstan to Deepen Trade, Economic Cooperation*, online: <https://www.azernews.az/region/138556.html> – 19 III 2019.
- Kirgistan. Gospodarka*, [w:] *Encyklopedia PWN*, online: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Kirgistan-Gospodarka;4574482.html> – 18 III 2019.
- Kyrgyzstan. Another Week, Another Anti-China Rally*, 2019, online: <https://eurasianet.org/kyrgyzstan-another-week-another-anti-china-rally> – 18 III 2019.
- Kyrgyzstan Asks China for Grant Instead of Loan*, 2019, online: <https://eurasianet.org/kyrgyzstan-asks-china-for-grant-instead-of-loan> – 18 III 2019.

- Kyrgyzstan to Become 100 Organic Within Ten Years*, 2018, online: <https://organic-market.info/news-in-brief-and-reports-article/kyrgyzstan-to-become-100-percent-organic-within-ten-years.html> – 18 III 2019.
- OECD (The Observatory of Economic Complexity), 2019, *Kyrgyzstan*, online: <https://oec.world/en/profile/country/kgz/> – 17 III 2019.
- Putz C., 2019, *A New Slowdown at the Kazakh – Kyrgyz Border*, „The Diplomat”, online: <https://thediplomat.com/2019/04/a-new-slowdown-at-the-kazakh-kyrgyz-border> – 30 XII 2019.
- Roscongress, 2019, *Russia – Kyrgyzstan Trade Grows 17%*, online: <https://roscongress.org/en/news/russia-kyrgyzstan-trade-grows-17/> – 30 XII 2019.
- Sagynbekova L., 2017, *International Labour Migration in the Context of the Eurasian Economic Union. Issues and Challenges of Kyrgyz Migrants in Russia*, online: https://ucentralasia.org/Content/Downloads/UCA-IPPA-WP-39%20International%20Labour%20Migration_ENG.pdf – 16 III 2019.
- Senevirante K., 2019, *China's Belt and Road Extends to Kyrgyzstan, but Are New Transport Links Worth All That Debt?*, „The South China Morning Post”, online: <https://www.scmp.com/week-asia/geopolitics/article/3007918/chinas-belt-and-road-extends-kyrgyzstan-are-new-transport> – 30 XII 2019.
- Share of Economic Sectors in the GDP in the Kyrgyz Republic 2017*, 2019, online: <https://www.statista.com/statistics/528614/share-of-economic-sectors-in-the-gdp-in-kyrgyz-republic/#:~:targetText=In%202017%2C%20the%20share%20of,sector%20contributed%20about%2050.38%20percent> – 30 XII 2019.
- Trading Economics, 2019, *Kyrgyzstan – Employment in Agriculture*, online: <https://tradingeconomics.com/kyrgyzstan/employment-in-agriculture-percent-of-total-employment-wb-data.html> – 30 XII 2019.
- United Nations Economic Commission for Europe, 2015, *Regulatory and Procedural Barriers to Trade in Kyrgyzstan*, online: https://www.unecce.org/fileadmin/DAM/trade/Publications/ECE_TRADE_412E-Kyrgyzstan.pdf – 19 III 2019.
- U.S. Country Commercial Guides, 2018, *Kyrgyz Republic*, online: <https://www.export-u.com/CCGs/Kyrgyz2018.pdf> – 18 III 2019.
- USAID, 2019, *Agriculture and Food Security*, online: <https://www.usaid.gov/kyrgyz-republic/agriculture-and-food-security> – 30 XII 2019.

Асангулова Р., 2017, *В Алматы – за образованием, за карьерой, за муж...*, online: <https://rus.azattyk.org/a/28243810.html> – 18 III 2019.

Могилевский Р., 2012, «*Резэкспортная Деятельность В Кыргызстане: Проблемы и Перспективы*» Университет Центральной Азии, Институт Государственного Управления и Политики, Доклад №9, 2012.

Asangulova R., 2017, *V Almaty – za obrazovaniem, za karerojj, zamuzh...*, online: <https://rus.azattyk.org/a/28243810.html> – 18 III 2019.

Mogilewskij R., 2012, «*Rieekспортная Diejatielnost' W Kyrgyzstanie: Problemy i Pierspektiwy*» Uniwiersitiet Centralnoj Azii, Institut Gosudarstwiennogo Uprawlenija i Politiki, Dokład №9, 2012.

Kirgistan, niewielka centralnoazjatycka republika, od trzydziestu lat zмага się z trudem niepodległości. Ten górski kraj, stanowiący niegdyś odległe peryferie Związku Radzieckiego, dzisiaj pod wieloma względami jest inspirującym demokratycznym wyjątkiem na tle państw regionu. Mimo to w procesie formowania nowoczesnego państwa, zintegrowanego z gospodarką światową organizmu ekonomicznego czy otwartego społeczeństwa, młoda republika kirgiska styka się z podobnymi trudnościami, co jej poradzieccy sąsiedzi. Nie zawsze radzi sobie z nimi lepiej, niewątpliwie natomiast czyni to w sposób bardziej otwarty.

Kirgiska transformacja jest intrygująca pod wieloma względami. Poza rzucającym się w oczy aspektem politycznym otwartość zachodzących w republice zmian umożliwia śledzenie innych istotnych przemian: gospodarczych, społecznych czy kulturowych, a także dokonywanych przez republikę wyborów międzynarodowych. Kirgistan niekoniecznie osiąga spektakularne sukcesy na tych polach, niemniej jednak dylematy rozwoju, stojące przed nim, w znacznej mierze są również problemami jego sąsiadów. Zasobniejsze w surowce i pozornie stabilniejsze Kazachstan czy Uzbekistan niechętnie jednak te problemy komunikują. Dlatego też analiza wydarzeń i procesów zachodzących w Kirgistanie pozwala na ukazanie szerszego kontekstu regionalnego i swoiste „odkodowanie” tamtejszej rzeczywistości.

Ze wstępu

<https://akademicka.pl/>

ISBN 978-83-8138-107-9

9 788381 381079

